

La Ruta del Ferro als Pirineus

La Ruta del Ferro als Pirineus: un itinerari cultural del Consell d'Europa

Els itineraris són un vehicle que, a partir d'un mateix tema, permeten connectar els diferents territoris veïns. Amb aquest esperit impulsat pel programa dels Itineraris Culturals Europeus del Consell d'Europa, i atesa la relació necessària amb les comunitats veïnes que comparteixen un pasat comú, els responsables nacionals del patrimoni, en col·laboració amb les autoritats territorials corresponents, van crear aquest itinerari transfronterer de *La Ruta del Ferro als Pirineus*. Unint cinc regions veïnes com són Andorra, Catalunya, l'Arieja, Aquitània i el País Basc,

amb diferents institucions implicades, a través del vincle temàtic del món del ferro es van agrupar les diferents rutes existents per constituir un Itinerari Transfronterer consagrat al ferro, sempre intentant seguir les pautes marcades per l'Institut Europeu d'Itineraris Culturals. Aquesta ruta es va batejar, entre tots els socis, com *La Ruta del Ferro als Pirineus*.

Itinerari Europeu del Patrimoni Industrial

Estudiant les demandes fetes per admetre nous projectes, itineraris culturals centrats en temes relacionats amb el patrimoni industrial en l'àmbit nacional, transfronterer o paneuropeu, l'Institut Europeu dels Itineraris Culturals

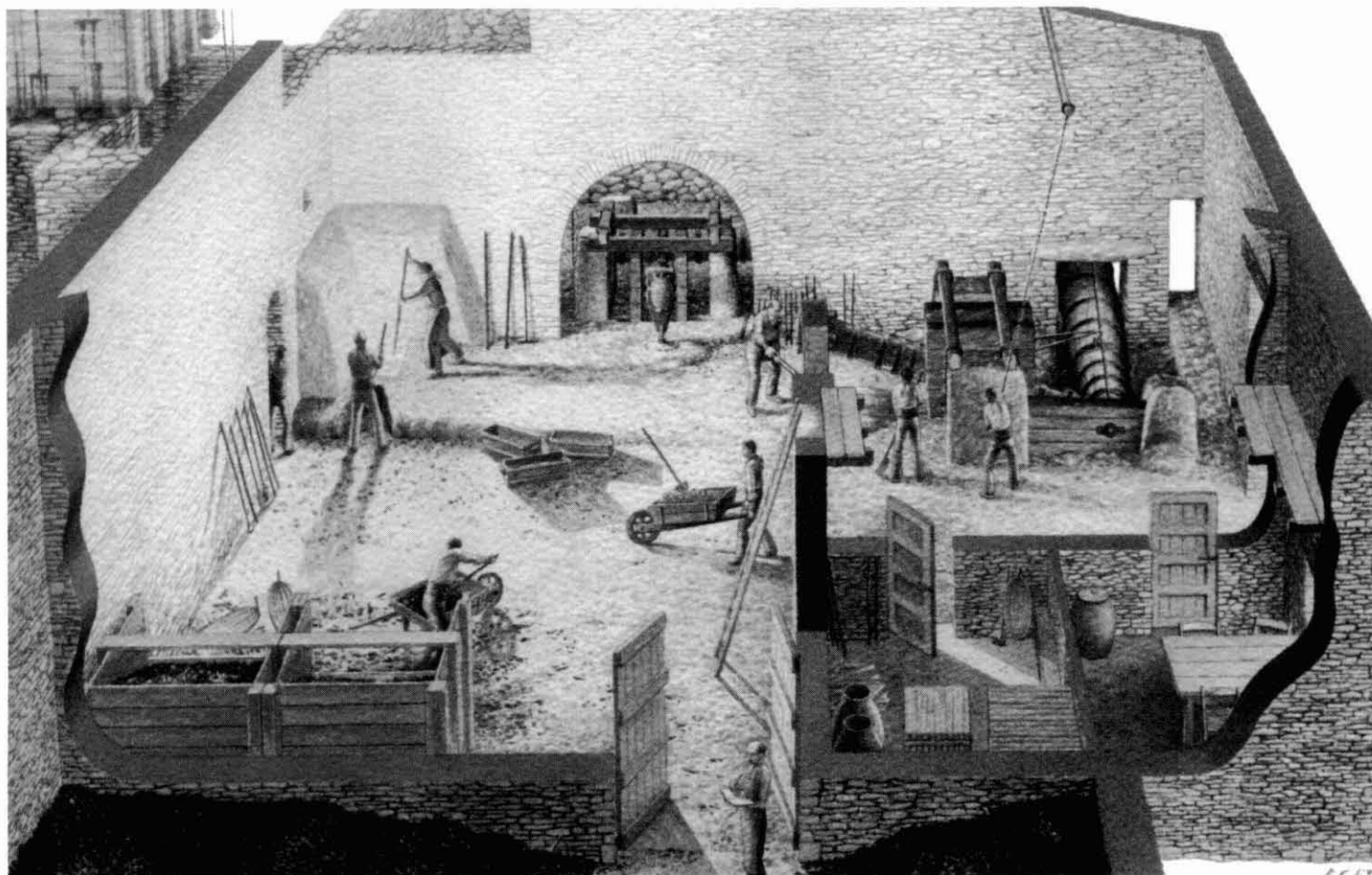
ha organitzat amb els responsables diverses reunions per definir un nou tema i la posterior proposició al Consell d'Europa sota el títol: *Itineraris Europeus del Patrimoni Industrial*. El maig del 2004, el nou tema fou acceptat i *La Ruta del ferro als Pirineus* fou el primer itinerari cultural regional que l'integrà.

En els propers anys, a partir d'aquest marc general, diverses propostes seran declinades segons els àmbits industrials plantejats: rutes europees del ferro, de la ceràmica, del vidre, del tèxtil... incloent-hi, de vegades, uns vessants més específics com són els aspectes transfronterers o la importància d'un fenomen social donat. Ara bé, també s'encorat-

jaran els aspectes complementaris i les sinèrgies entre els diversos processos i tipus industrials en un mateix territori geogràfic.

En lloc de crear una nova definició, l'Institut Europeu dels Itineraris Culturals també ha recomanat al Consell d'Europa d'adreçar-se a la Carta Nizhny Tagil per al Patrimoni Industrial, elaborada pel Comitè Internacional per la Conservació del Patrimoni Industrial (TICCIH). Aquesta definició pren en compte els vestigis materials històrics, arquitectònics i científics de la cultura industrial, alhora que in-

Dibuix hipotètic de l'interior de la Farga Rossell d'Ordino. (Andorra)

Vista exterior de la Farga Rossell d'Ordino (Andorra)

Detall del pont de ferro de Portugaleta, declarat Patrimoni de la Humanitat per la UNESCO i un dels elements més destacats de la Ruta del Ferro.

clou l'eminent valor social: *fer reviure les vides d'uns homes i unes dones corrents conferint-los una identitat pròpia.*

Seguint aquestes premisses, *La Ruta del Ferro als Pirineus* constitueix un exemple remarcable, tant des del punt de vista de la metodologia científica, de la conservació i de la revaloració, com de la interpretació del patrimoni dins el marc del turisme cultural. Aquest exemple pot servir d'inspiració per altres itineraris d'Europa.

El per què de la Ruta del Ferro als Pirineus

Regió rica en mineral de ferro, els Pirineus posseeixen una llarga tradició siderúrgica. Aquesta activitat, font de riquesa econòmica, ha deixat molts testimoniatges. Les explotacions forestals, mineres i els edificis de transformació han deixat una empremta profunda tant en el paisatge com al teixit urbà del massís.

Gràcies a l'estudi, la restauració i la conservació, l'objectiu d'aquesta ruta del ferro és testimoniar i donar a conèixer al gran públic aquest patrimoni que uneix mines, carboneres i fargues, alhora que inclou l'hàbitat dels obrers i dels mestres de farga, com també uns elements arquitectònics edificats en ferro i unes escultures contemporànies.

Les diverses rutes s'han agrupat per constituir un itinerari transfronterer que el conjunt dels socis han batejat sota una única denominació: *La Ruta del Ferro als Pirineus*. Aquesta ruta permet recórrer la història del ferro a través dels estadis de la producció del

metall o del seu ús. La creació de l'itinerari cultural transfronterer està fonamentada en la recuperació d'aquest patrimoni industrial.

Aquest itinerari inclou cinc regions veïnes: el Principat d'Andorra, Catalunya, el Llenguadoc-Rosselló, Aquitània i el País Basc.

Participants

Andorra

Ministeri d'Afers Exteriors, Cultura i Cooperació. Govern d'Andorra.

www.govern.ad

Departament de Patrimoni Cultural i Política Lingüística. Àrea de Recerca Històrica.

Departament de Cultura. Àrea de Museus i Monuments.

Departament de Cultura. Àrea de Promoció i Difusió Cultural.

Comú d'Ordino. www.ordino.ad.

França

Consèil Général de l'Ariège. www.cg09.fr

Consèil Général des Pyrénées Atlantiques. www.cg65.fr

Association «Fer et Savoir Faire» (Aquitania) Tel: (0033) 559 125185

Catalunya

Diputació de Barcelona. www.diba.es

Museu de la Ciència i de la Tècnica de Catalunya. www.mnactec.com

Museu de Les Mines de Cercs. www.mnactec.com/cat/index.htm

www.diba.es/museuslocals/webmuseus/07.html

País Basc: Bizkaia

Diputació Foral de Bizkaia. www.bizkaia.net

El Transbordador de Bizkaia. (Portugaleta-Getxo), Puente Colgante de Bizkaia, www.puente-colgante.com

www.puente-colgante.com

País Basc: Gipuzkoa

Diputació Foral de Gipuzkoa. www.gipuzkoa.net

Fundación LENBUR. www.lenbur.com

Ayuntamiento de Beasain. www.beasain.net

Museo Chillida Leku. www.eduardo-chillida.com

Zerain Dezagun Fundazioa. www.zerain.com

La definició d'aquesta ruta temàtica ha necessitat la implicació de catorze institucions: les diputacions forals de Bizkaia i de Gipuzkoa, la Fundació Lenbur, el pont de Bizkaia, el Museu Chillida-Leku, el Municipi de Beasain, la Fundació Zerain Dezagun, el Museu de la Ciència i la Tècnica de Catalunya, el Museu de les Mines de Cercs, la Diputació de Barcelona, els consells generals de l'Arieja i dels Alts Pirineus, l'Associació Fer et Savoir Faire, el Comú d'Ordino i el Govern d'Andorra.

A partir d'aquesta sinèrgia, i en col·laboració amb d'Institut Europeu d'Itineraris Culturals, el treball realitzat ha rebut el reconeixement per part del Consell d'Europa dins de la Xarxa Europea d'Itineraris Culturals com a part integrant de l'**Itinerari europeu del patrimoni industrial**.

La Ruta del Ferro a Andorra

La Ruta del Ferro a Andorra és un itinerari cultural que forma part de l'itinerari transfronterer *La Ruta del Ferro als Pirineus*, el qual va rebre la menció d'honor del Consell d'Europa al mes de novembre del 2004, i coordina activitats amb instal·lacions de Catalunya, Aquitània, Arieja, Guipúscoa i Biscaia.

La Ruta del Ferro a Andorra convida el visitant a descobrir els re-

cursos vinculats amb el procés de l'obtenció, la transformació i la comercialització del ferro. Els punts d'interès repartits pel territori permeten descobrir una de les activitats econòmiques més importants que es van desenvolupar a Andorra des de principi del segle XVII fins a final del segle XIX. Mines, carboneres, hàbitat miner i siderúrgic, fargues, són alguns exemples dels punts d'aquest itinerari.

Des de la Farga Rossell es pot seguir i descobrir altres indrets relacionats amb el món del ferro: la mina de Llorts, el camí dels traginers amb un itinerari escultòric que homenatja aquests homes de ferro, la Casa Areny –casa d'un dels majors propietaris de fargues– o bé els productes manufacturats de les ferreries andorranes, com els que es poden contemplar a l'església de Sant Martí de la Cortinada.

Catalunya

Fins al segle XIX, l'economia catalana es caracteritzà per un sistema de producció preindustrial, i l'elaboració del ferro tenia lloc en petites fargues de l'àmbit rural. El progrés i la Revolució Industrial provocaren el tancament i l'oblit d'aquests centres. Fins als nostres dies, i gràcies a la creació del Museu de la Ciència i de la Tècnica de Catalunya (mNACTEC, 1984), s'ha pogut recuperar

La ferreria de la Mirandola, a Legazpy (Vall d'Ulloa), és un exemple fantàstic d'arqueologia industrial. A més d'una excel·lent restauració de tot el conjunt –tant l'edifici com la seva maquinària– és l'únic exemple espanyol on la intervenció museogràfica va preveure la demostració de tot el procés per part d'antics «ferrerones» un dia a l'any.

aquest valuós patrimoni industrial, mitjançant el Sistema Territorial del mNACTEC i la col·laboració amb diversos museus. Un dels objectius d'aquesta aliança ha estat la recuperació d'antics centres fargaires, com la Farga Palau de Ripoll, complementades amb la visita al Museu de les Mines de Cercs, que mostra la importància del carbó en l'etapa final del ferro industrial.

França

La regió de l'Arieja tingué un paper predominant en la producció del ferro des del segle XVI fins a l'inici del segle XX, i són nombroses les mines i fargues documentades. Aquests elements es troben inclosos dins de la ruta local *Les forges de Pyrène*, i destaca la Forge de Montgailhard com a important centre d'interpretació; aquí

neix l'itinerari que us portarà a la vall de Vic de Soç, on es troben els principals punts per visitar: ferries, mines i canals.

La regió d'Aquitània concentra principalment tota la seva producció siderúrgica a la vall de l'Ouzom, on la família Incamps posseïa i explotava importants explotacions mineres i fargaires, com la Forge d'Arthez d'Asson. D'aquesta farga neix l'itinerari que ens durà als diferents punts que conformen aquesta ruta.

País Basc

La producció de ferro al País Basc tingué una gran importància durant la baixa edat mitjana, i mantingué un gran prestigi fins al segle XIX, gràcies a l'ús dels baixos forns. La rellevància de la siderúrgia basca es veu reflectida en l'elevat nombre d'evidències arqueològiques conservades al seu territori, principalment a Gipuzkoa i Bizkaia.

A la província de Gipuzkoa trobem nombrosos elements que permeten reconstruir la història del ferro, com les ferreries de Mirandaola i Agorregi, el conjunt d'Igartza, el complex miner del parc de Zerain, el Museu Chillida-Leku, així com els diversos itineraris obrers i ferrers que ofereix la Fundació LENBUR.

Bizkaia, tot i trobar-se més allunyada dels Pirineus, destaca per la seva importància dins de la història de la siderúrgia basca. Al seu territori s'hi localitzen valuosos Béns Culturals vinculats amb el món del ferro: la ferreria d'El Pobal, la ferreria d'Ansotegi, la ferreria de Bolunburu, el Museu de la Mineria del País Basc, el pont penjant de Bizkaia i el carregador de la mina Avelina. La recuperació d'aquest patrimoni històric i cultural ha permès mostrar la gran importància que tingué el ferro dins de l'economia i de la societat basques.

Cristina Yáñez de Aldecoa

historiadora i membre de l'Àrea de Recerca Històrica del Departament de Patrimoni Cultural i Política Lingüística del Ministeri d'Afers Exteriors, Cultura i Cooperació del govern d'Andorra.

Rosa Serra Rotés